

Tråder fra Tegneskolen til Kunstakademiet: Tegneundervisningen ved Statens kunstakademi fra 1909-1925

Åse Anna Markussen

TRÅDER FRA TEGNESKOLEN TIL KUNSTAKADEMIET – tegneundervisningen ved Statens kunstakademi fra 1909-1925

av Åse Anna Markussen, førstebibliotekar Kunsthøgskolen i Oslo

Statens kunstakademi ble opprettet ved kongelig resolusjon i 1909. Ganske sikkert var opptaksvilkårene basert på tegning den gang som i alle senere år helt fram til 1990-tallet. Man tegnet akt en uke under prøven.

Som kjent var tegning helt grunnleggende ved all klassisk akademiundervisning. Nå var riktignok Statens kunstakademi langt fra et klassisk kunstakademi, men fra 1909 til 1925 var en av de tre små klassene en såkalt tegneklasse, der man tegnet etter levende, naken modell fire timer daglig. Da Matisse-eleven Axel Revold (1887-1962) etterfulgte Christian Krohg (1852-1925) som professor i 1925, gikk man over til professorklasser.

Et lite summarisk tilbakeblikk.

Det er som om Statens kunstakademi, eller Statens akademi for malere og billedhuggere som det også het, presset seg fram ved møysommelige bestrebelsler gjennom mer enn 50 år, bestrebelsler som i hovedsak kom fra billedkunstnerne selv. Både Hans Gude og J. C. Dahl skal ha syslet med planer om å åpne en alternativ, privat kunsthøgskole i Christiania, og i 1850-årene skal Norske Selskabs medlemmer ha drøftet mulighetene for å stifte et kunstakademi og tilskrevet Gude om saken.¹

Etter at Tegneskolen fjernet kunst både fra navn og gavn i 1869 ser vi at Nasjonalgalleriet (eg. Den norske stats sentralmuseum for billedkunst) i 1871 la fram planer om å opprette en offentlig malerskole lik den Eckersberg hadde drevet fra 1859 til sin død i 1870. Staten valgte i stedet å gi bevilgninger til fortsatt drift til Eckersbergs skole – nå drevet av Morten Müller, senere også Knud Bergslien til 1908. I 1875 ble det nedsatt en Kongelig kommisjon for å se på en utvidelse av Tegneskolen til også å være en kunsthøgskole. Og mens denne kommisjonens arbeid langsomt beveget seg gjennom årene fram til approbasjon i 1888 (og da bare med en ny Dekorasjonsmalerklasse som eneste utvidelse), ble det imens tre ganger på slutten av 1880-tallet fremmet forslag fra kunstnergrupper om å få statlig støtte til malerskole. Første gang i 1886 ved Hans Heyerdahl, Christian Krohg og Erik Werenskiold, så i 1887 ved Hans Heyerdahl, Christian Krohg, Eilif Peterssen og Erik Werenskiold, og i 1889 ved Jacob Gløersen, Hans Heyerdahl, Eilif Peterssen, Fritz Thaulow og Erik Werenskiold. Blankt nei hver gang.²

I 1900 ble det nedsatt nok en statlig komité som søkte å gjenoppvekke intensjonene fra 1875 om Tegneskolen som en fullverdig kunst- arkitektur- og håndverksskole. Komitéen besto av H. M. Schirmer, H. Sinding-Larsen, Ole E. Stein, Erik Werenskiold (som var medlem av bestyrelsen) Gerhard Munthe og Søren Lexow-Hansen. Håndverkerstanden raste over dette forsøket på «at erobre vor haandværksskole og faa den forandret til et slags kunstakademi»³ Og heller ikke denne gangen ble det endringer. Saken gikk ikke til vedtak.

---

¹ Gude ønsket på dette tidspunkt heller en utvidelse av Tegneskolen. Se Lajos Juhasz: «Eckersbergs malerskole». I: Byminner, 1966, nr. 3, s. 4.

² Se bl.a. Indst. S. nr. 117 (1886-87) og Indst. S. nr. 102 (1889-90) og St. prp. nr. 1 (1890).

³ «Skal haandværksskolen blive et kunstakademie?» I: *Norsk tidsskrift for haandværk og industri*, 1900, nr. 45, s. 354-355.

I november 1907 var Bildende Kunstneres Styre gått lei. De «besluttete at indgaa til Statsmakten med et Andragende om at der bevilges de nødvendige Midler til Oprettelse af et Kunstakademi»⁴ Akademikomiteén besto av malerne Halfdan Strøm, Oluf Wold-Torne og Kitty Kielland, samt billedhuggeren Jo Visdal. Maleren Hans Ødegaard var suppleant. Strøm formann. Innstillingen ble sendt departementet 22. mai 1908. Kuriøst nok sendte Erik Werenskiold parallelt et eget forslag om utvidelse av Tegneskolen, men departementet støttet BKS. I innstillingen ba BKS om å få plass til akademiets tre klasser i Tegneskolens nye bygning i Ullevålsveien 5. Det ble straks avslått av direktør I. W. Holter. Begrunnelsen var plassmangel!⁵

Så fant akademiet seg til rette i nokså små og dårlige lokaler i loftsetasjen på Torvet 8, 170 kvm fordelt på 6-7 rom, og kunne begynne virksomheten med en tegneklasse, en malerklasse og en billedhuggerklasse. Som professorer var malerne Christian Krohg (1852-1925), Halfdan Strøm (1863-1949) og billedhuggeren Gunnar Utsond (1864-1950) ansatt.

Fra Kunstakademiets opptaksprøve 16. november 1909

Vi har detaljerte planer for tegneundervisningen ved Tegneskolen nedfelt i skolens Plan. Det finnes også tegninger i arkivet. Undervisningen i Frihåndstegning går gjennom fire trinn fra tegning etter forlegg uten skygge til tegning etter levende modell.

For Akademiets del omtaler forarbeidene til Planen en aktklasse med tegning etter levende modell og ingen ytterligere detaljer. De tegnet altså akt fire timer daglig åtte måneder i året. Det fantes få hjelpemidler. Ingen forlegg, noen få plansjer med reproduksjoner av blant annet Bonnat, og noen få anatomiske plansjer. Ingen *écorché* eller muskelmann. Først etter mange års drift fikk de et skjelett. Det ble gitt undervisning i anatomi ved dr.md F.G. Gade (1855-1933), men ingen kunsthistorieundervisning.

⁴ Bildende Kunstneres Styre. Styreprotokoll 1889-1909- (NB. Håndskriftsamlingen. MSfold 4142).

⁵ BKS. Brevjournal. NB Håndskriftsamlingen MS fold 4142).

I Planens forarbeider foreslås «...innkjøp af arbeider af Akademiets elever naar de findes indstruktive, det vil virke opildnende paa eleverne.» Dette ble imidlertid strøket av Planen og ikke realisert før i 1954. Derfor har vi ingen tegninger fra Tegneklassen.

Hva vet vi da om tegneundervisningen ved akademiet? Ikke stort! Akademiet var treårig. Tegneklassen var begynnerklassen – men kun for malerne. Billedhuggerne tegnet bare ved opptaket. Oppflytting til malerklassen kunne skje ved skoleårets slutt etter beslutning av de to malerprofessorene.

Det er uklart hvordan de delte undervisningen mellom seg. Om man skal tro Oscar Thue, hadde Krohg malerklassen og Strøm tegneklassen.⁶ I 1923 sier Krohg i et intervju at han selv korrigerer i tegneklassen, mens Strøm befattet seg med malerklassen.⁷ I flere presseomtaler av elevutstillingene oppgis det samme – at Krohg hadde tegneklassen og Strøm malerklassen. Men i et intervju i 1931 forteller Strøm at de byttet daglig eller ukentlig de første årene på akademiet.⁸ Kanskje etablerte et seg en praksis der Krohg hadde tegneklassen og Strøm malerklassen. Begges undervisning baserte seg på et naturalistisk modellstudium.

Tor Refsum var elev fra 1913-19 og skrev i 1972 om Strøm:

Aktegning var grunnleggende og tidkrevende. Det var et uhyre samvittighetsfullt studium, som ikke minst av Halfdan Strøm ble drevet inn i den aller minste detalj. Her var det hverken snakk om forenkling, struktur eller monumentalitet. [...] Man slet og gikk trett og fikk varig aversjon mot malerisk altfor villige trekull. [...] Men en dag fikk man et diskret vink av den distingverte, velsoignerte Halfdan Strøm, om at nå var det plass ledig i malerklassen. [...] Først en korrigerert konturtegning. Og så en oppsatt palett i hånden [...].⁹

Om Christian Krohg sier Thue at denne ønsket en umiddelbar visuell observasjon av modellen, og siterer Bernhard Folkestad om Krohg: «For ham gjaldt det å åpne og stimulere elevens direkte iakttagelsessevne uten å omforme den»¹⁰.

⁶ Thue, Oscar: Christian Krohg. Oslo 1997, s. 257.

⁷ Pyrrhus: Hvor vore malere og billedhuggere utklækkes. I: Morgenposten, 17. januar 1923.

⁸ Oslo illustrerte 1931, januar.

⁹ Refsum, Tor: Akademiet på torvet. I: *Kunst og kultur*, årg. 55 (1972), s. 111.

¹⁰ Thue, s. 259,

Det kan være at Thue har rett i at Krohg hadde sin viktigste pedagogiske gjerning bak seg da han ble professor på Akademiet. Men det kan være nyttig å se hvordan Krohgs korrektur artet seg i Pultosten tidlig i 1880-årene der han blant andre korrigerer Edvard Munch. Kunstakademiets professor Stian Grøgaard har berørt dette i sin siste bok *Edvard Munch. Et utsatt liv*. Faktisk kan vi gjennom hans tekst få et bilde av forskjellen på 3. frihåndsklasse under Julius Middelthun (1820-1886) der Munch gikk to vintre, og Krohgs korrektur i Pultosten i 1882-83(4?). Kanskje kan vi våge å ekstrapolere til forskjellene mellom tegnelærerene Oscar Wergeland (1844-1910) eller Eivind Nielsen (1864-1939) på SHKS på den ene siden og den sene Christian Krohg på akademiet på den andre siden.

Av Middelthun lærte Munch grundig og akademisk akttegning. Grøgaard skriver:

På Tegneskolen hadde han lært å tegne på den fryktsomme måten, med konturen først og valørene fylt inn til slutt. Med en slik tegneteknikk kunne han snart mestre komplekse former, men i kravet om overensstemmelse med modellen hadde den formale enkelheten lett for å bli borte underveis.¹¹

Og videre: "Det nitidige aktstudiet hadde han vært gjennom på Tegneskolen, på Pultosten var læresituasjonen helt åpen".¹² Grøgaard kaller Pultosten-miljøet «en rendyrket post-akademisk modellobservasjon, enten i retning av større troskap og presisjon, eller motsatt, mer skissemessig og impresjonistisk, som var den retningen Krohg selv valgte".¹³ Selve undervisningsformen på Pultosten gikk i retning av forenkling, men spontanitet innebar ikke uten videre noen stor og påtrengende form".¹⁴ Krohg bidro til en læresituasjon som la vekt på en spontan gjengivelse av alminnelige modeller. Selv skrev Munch til Thiis i 1933 om Krohg:¹⁵ «som lærer var han ypperli og den sterke interesse han viste for hva vi gjorde spændte jo vor vilie.»

Vi kommer vel ikke i denne omgangen dypere i korrekturen og kunstsynet på Akademiet de første 15 årene.

Det er noen klare formale ulikheter på de to skolene – Akademiet sorterte i budsjettildelingen under Hovedpost 5, Kirkedepartementet, kapittel 3: *Om bevilgning til*

¹¹ Grøgaard, Stian: *Edvard Munch. Et utsatt liv*. Oslo 2013, s. 54.

¹² Ibid, s. 59.

¹³ Ibid, s. 41 og 46.

¹⁴ Ibid, s. 55.

¹⁵ Fra kladd til et brev til Jens Thiis, her sitert etter Grøgaard, s. 41.

forskjellige videnskabelige, literære og kunstneriske formaal. SHKS lå under kapittel 7 som omhandlet industri- og husflidskoler. Undervisningsstillingene på akademiet var professorater, på SHKS lærere eller overlærere. På Akademiet måtte man være 18 år for å bli tatt opp. På Tegneskolen var aldersgrensen opprinnelig 14 år – denne ble kanskje hevet senere?

Malen for Statens kunstakademi var uten tvil de frie kunstakademiene i Paris. Tegneskolen var et urealisert kunstakademi – etter 1869 en håndverksskole uten videregående kunstklasser.

Tegneskolens frihåndsklasser og modellérklasse var nok av største betydning for blivende kunstnere og norsk kunst. Men det kan ikke være tvil om at Tegneskolen fungerte som en forskole for Statens kunstakademi. I forarbeidene til Akademiets plans § 5 leser vi at «Forutsetningen for å bli elev ved Akademiet er dessuten gjennomgått undervisning ved Håndverks- og Kunstindustriskolens avgangsklasse for frihåndstegning eller tilsvarende utdannelse.» Dette kravet ble riktignok strøket i den endelige planen, og gjenfinnes ikke i senere planer. Men realiteten var klar. Så sent som i 1935 svarte rektor Jacob Prytz maleren Erling Damm i en avispolemik, etter at denne hevdet at private malerskoler var bedre egnet som forberedelse til opptak på Akademiet enn det Tegneskolen var:

Hvis akademiet sender en mann til Håndverks- og kunstindustriskolen for å lære å tegne, så er det fordi man mener at vedkommende trenger et grundleggende kursus. Kommer det derimot en naturbegavelse som kan sine ting, enten det nu er selvlært eller skyldes medfødte evner, så vil akademiet ha full adgang til å gjøre en undtagelse og la ham slippe inn uten forskole. [...] De private malerskoler har ingen grund til å sette sig mot forslaget om Håndverks- og kunstindustriskolen som forskole til akademiet.¹⁶

Jeg vurderer ulikheten mellom tegneundervisningen på Tegneskolen og Kunstakademiet som en ulikhet i nivåer. Statens kunstakademi utgjorde på sett og vis den øverste aktklassen – eller snarere – den øverste kunstklassen som Tegneskolen aldri fikk realisert i denne perioden.

Litteratur

Krogvig, Anders: *Fra den gamle tegneskole*. Kra 1918.

Den kgl. Norske Kunst- og haandværksskole i Christiania: Aarsberetning for 1908-1909. Christiania 1909.

Markussen, Åse: *Kunstakademi og kunstscole i 200 år. I: Kunsthøgskolen i Oslo: Årbok 2005*. Oslo 2005, s. 67-87.

Markussen, Åse: *Akademiet. Kunstakademiet i Oslo 1909-2009*. Oslo 2009

Parmann, Øistein: *Tegneskolen gjennom 150 år*. Oslo 1971.

---

¹⁶ «På SHKS må man først gjennom tre forberedelsesklasser hvor der tegnes ornament efter plansjer og gibsavstøpning for henimot semesterets slut å tegne portret efter byster. Denne omstendelige fremgangsmåte kommer av at skolen er anlagt som en fagskole for håndverk og industri Altså ikke for fri kunst». Damm, Erling: Håndverk- og kunstindustriskolen som forskole til akademiet? Ukjent avis, november 1935. Finnes som kopi. Saken skal også ha vært drøftet i *Aftenposten*.

Solhjell, Dag: Akademieregime til kunstinstusjon. Kunstpolitikk fram til 1850. Oslo2004.
Solhjell, dag: Fra Embetsmannsregime til nytt akademieregime. Kunstpolitikk fra 1850-1940.
Oslo 2005.